

University of Groningen

Steunpilaar van Oranje in Drenthe en Den Haag. S.P.H. van Heiden Reinestein versus de patriotten via de pers

Koopmans, J. W.

Published in:
Waardeel

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2012

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Koopmans, J. W. (2012). Steunpilaar van Oranje in Drenthe en Den Haag. S.P.H. van Heiden Reinestein versus de patriotten via de pers. *Waardeel*, 32(1), 1-9.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Sigismund van Heiden Reinestein was kamerheer van Willem V en werd in 1776 benoemd tot drost van Drenthe. Hij bleef in de strijd tussen de prinsgezinden en patriotten aan orangistische zijde staan. **Joop W. Koopmans** gaat in op zijn activiteiten ten gunste van Willem V via en op basis van de gedrukte media van de jaren tachtig van de achttiende eeuw.

Steunpilaar van Oranje in Drenthe en Den Haag

S.P.A. van Heiden Reinestein versus de patriotten via de pers

In 1776 benoemde stadhouder Willem V zijn kamerheer Sigismund Pieter Alexander, rijksgraaf van Heiden en heer van Reinestein tot drost van Drenthe. Deze benoeming ging tegen de regels in, want de graaf was nog geen lid van de Drentse ridderschap. Maar een snelle toelating tot dit college kon snel worden geregeld. Sigismunds vader, Alexander Carel van Heiden, was ook al drost van Drenthe geweest. Geheel onbekend met het bestuur van dit gewest kan de nieuwe drost dan ook niet zijn geweest. Wanneer Sigismund in Drenthe was, verbleef hij op havezate Laarwoud in Zuidlaren, niet in het Asser Drostenhuis waarvan zijn vader de bouw was gestart. Zijn werkzaamheden voor de stadhouder hielden hem echter vaak en langdurig in Den Haag.¹

Het zal niemand verbazen dat Sigismund van Heiden Reinestein in de strijd tussen de prinsgezinden en patriotten van de jaren 1780 aan orangistische zijde bleef staan. Als naaste medewerker van Willem V had hij immers aan hem zijn loopbaan te danken. Maar hoe opereerde Van Heiden in deze moeilijke periode voor de stadhouder en diens aanhang? Door de publicatie van zijn uit het Frans vertaalde dagboeken in 2007 is zijn leven voor een breder publiek toegankelijker geworden, echter slechts in bescheiden mate. Van Heiden laat in deze memoires maar zelden het achterste van zijn tong zien en schrijft niet over zaken die beter geheim konden blijven. Bovendien bestrijken ze slechts de jaren 1777-1785. Ook de huidige historische literatuur is ontoereikend, zeker wat betreft de analyse van zijn politieke intriges. Hij speelt meestal slechts een bijrol, waarbij zijn schriftelijke nalatenschap onvoldoende is verwerkt. Zelfs in de digitale encyclopedie van Drenthe heeft hij geen afzonderlijk lemma.² Ons beeld van Sigismund van Heiden Reinestein als stadhouderlijke spin in het web is kortom nog verre van compleet. Toch verdient hij meer aandacht, aangezien we via hem beter zicht kunnen krijgen op het achttiende-eeuwse politieke leven in zowel Drenthe als de gehele Republiek.

Dit artikel vormt een nieuwe bouwsteen in de richting van de gewenste biografie over de laatste drost van Drenthe, door nader in te gaan op zijn activiteiten ten gunste van Willem V via en op basis van de gedrukte media van de jaren 1780.³

Afkomst en loopbaan

Sigismund van Heiden Reinestein is wel getypeerd als 'de geassimileerde "buitenlander" in hofdienst'. De familie Von Heiden was in de achttiende eeuw met Sigismunds grootvader Johann Sigismund uit Westfalen gekomen. Deze had in Twente bezittingen geërfd en het leger van de Republiek gediend. Dit laatste gold ook voor Sigismunds vader Alexander Carel (1709-1776), die gehuwd was met

1- H. Gras e.a., *Geschiedenis van Assen* (Assen 2000) 82; J.H.K. van der Meer, 'Werk in uitvoering', *Nieuwe Drentse volksalmanak* (2005) 26-40, aldaar 34-35; J.K.H. van der Meer ed., *Van de prins geen kwaad* (Assen 2007) xiv-xv.
2- Lemma 'Heiden (Reinestein)', www.encyclopediedrenthe.nl/.

3- W.R. Foorthuis en J. van der Meer schreven eerder over Van Heiden in dit tijdschrift in resp. *Waardeel* 14/1 (1994) en 22/3 (2002).

Portret Willem V, door de stadhouder aangeboden aan de Drost en Gedeputeerden van de landschap Drenthe, mogelijk geschilderd door G. de Spinny in 1775. Op 20 maart 1798 heeft het Intermediair Administratief Bestuur te Assen 'den burger Braams' opdracht gegeven dit portret te vernietigen. Op 22 maart rapporteert Braams dat hij zijn opdracht heeft uitgevoerd (Foto Wim Kluvers, collectie Drents Museum)

Esther Suzanne Marie de Jaussaud (1718-1779). Alexanders leven had een andere wending gekregen toen hij een functie aan het stadhouderlijke hof van Willem IV in Leeuwarden bemachtigde. Daar werd hij eerst aangesteld als kamerjonker en later bevorderd tot kamerheer. In het revolutiejaar 1747 was Alexander met de stadhouder verhuisd naar Den Haag toen deze erfstadhouder was geworden in alle Nederlandse gewesten. In het volgende jaar had Willem IV hem het drostambt van Coevorden en Drenthe gegund. Aan het stadhouderlijk hof klom Alexander na Willems dood (1751) verder op tot opperkamerheer.

Sigismund van Heidens carrière had een vergelijkbaar verloop als die van zijn vader. Op 25 november 1740 was Sigismund geboren in Breda. Ook hij begon bij het stadhouderlijke hof als kamerjonker en eindigde er als opperkamerheer. In 1762 kocht hij van een neef het Utrechtse Reinestein en verbond dat aan zijn naam. Van 1769 tot zijn aanstelling als drost van Drenthe had hij door dit bezit toegang tot de Utrechtse ridderschap. In 1769 trouwde hij in Den Haag met de Utrechtse barones Maria Frederica van Reede (1748-1807). Sigismund combineerde zijn kamerheerschap ook voordat hij drost van Drenthe werd al met andere posities. Hij zat in de admiraliteitscolleges van Amsterdam, Middelburg en het Noorderkwartier in Holland. Verder was hij lid van de Amsterdamse VOC-kamer. Sigismund stond in hoog aanzien bij Willem V en was invloedrijk. Hij zou zelfs diens 'eersten minister' genoemd worden.⁴ In een hem vijandig gezind pamflet uit 1782 wordt hij neergezet als de 'Drentsche Geessel' en 'de groote Man, die door den tyd alles zal dirigeeren'. Terwijl het Drentse

4- A.J.C.M. Gabriëls, *De heren als dienaren en de dienaar als heer* (Den Haag 1990), 131-135, 454, 472.

drostambt al voordelig was, zou hij de Drenten ongenadig hebben afgeknepen en 'den baes [hebben gespeeld] over de geheele Landschap, alles bukt[e] voor zyn despotisme'.⁵

Vanaf 1790 was Van Heiden opperkamerheer, totdat Willem V in 1795 de Republiek moest ontvluchten. In het geheim zou hij contact met de stadhouder houden. De Bataafse Revolutie betekende een onderbreking in Van Heidens ambtsbekleding in Drenthe. Van 1802 tot zijn dood, op 9 maart 1806, was hij opnieuw drost, maar nu van het departement Drenthe.⁶

Kees Lam en de orangistische repliek

Met het uitbreken van de Vierde Engelse Zeeoorlog, eind 1780, begon een buitengewoon onrustige periode in de Republiek. De tegenstanders van Willem V verweten hem te weinig daadkracht in de oorlog, die slecht voor het land verliep. Zij gingen zich bundelen in een beweging die zich patriots noemde. Het uit hun kring afkomstige pamflet *Aan het volk van Nederland*, dat Johan Derk van der Capellen tot den Pol in september 1781 anoniem publiceerde, was olie op het aanwakkerende vuur. De escalatie van de controverse blijkt ook uit de dagboeken van Van Heiden Reinestein. Diens toonzetting is uitermate fel in zijn passage over de verspreiding van het pamflet. Hij typeert het als een smadelijke verschrikking, vol 'van vreselijke lasteringen en van waarheden die op kunstige wijze worden verdraaid, alles met de kwaadaardige bedoeling het Stadhouderschap, de Prins en allen die tot zijn aanhang behoren te kleineren.' Hij erkende weliswaar dat het was 'geschreven door een meesterhand', maar verder leek het hem geen geschrift waaruit iets goeds tevoorschijn zou kunnen komen.⁷

Aan het volk van Nederland was niet de eerste tekst waarin het patriotse ongenoegen met het politieke establishment kenbaar werd gemaakt. De patriotten hadden al via andere pamfletten en politieke tijdschriften (een nieuw genre in die tijd) een stevige positie veroverd in het spectrum van media die in de strijd werden geworpen. Vooral de Utrechtse patriot Pieter 't Hoen had sinds het begin van 1781 succes met zijn anoniem geredigeerde blad *De post van den Neder-Rhijn*. De Amsterdammer Johan Hespe zou vanaf 1782 met zijn tijdschrift *De politieke kruyer* eveneens een grote schare van lezers aan zich weten te binden.⁸ Hoe op de patriotse pers te reageren was van orangistische zijde een lastig te beantwoorden vraag. Er waren wel kranten die de Oranjepartij openlijk steunden, bijvoorbeeld de *'s-Gravenhaagsche Courant* van vader en zoon Pierre en Pieter Frederik Gosse, maar deze zetten te weinig zoden aan de dijk. Door verder niets te doen zou de patriottenbeweging alleen maar sneller

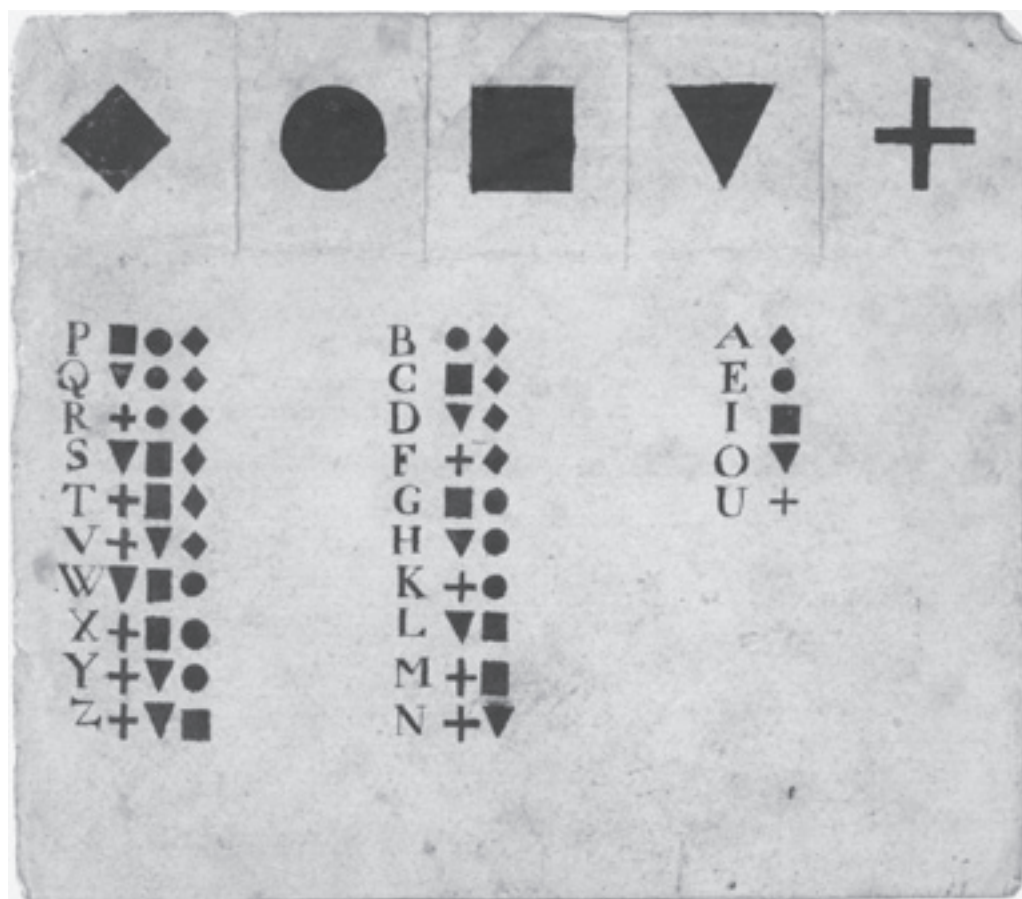
Schotel, polychroom, met portretten van Willem V en Wilhelmina, ten weerszijden van een Oranjeboom met rustende leeuw, gedateerd 1790 (Foto Wim Kluvers, collectie Drents Museum)

5- Brief over de waere oorzaak van 's lands ongeval, gevonden tusschen Utrecht en Amersfoort om deszelfs merkwaardigen inhoud met den druk gemeen gemaakt (z.p. 1782) 40-44.

6- Van der Meer, 'Werk in uitvoering', 28-30.

7- Van der Meer, *Van de prins geen kwaad*, 203-204.

8- P.J.H.M. Theeuwen, *Pieter 't Hoen en De Post van den Neder-Rhijn (1781-1787)* (Hilversum 2002); idem, 'Johan Christiaan Hespe (1757-1818)' in: A. de Haas ed., *Achter slot en grendel* (Zutphen 2002) 193-199; J.W. Koopmans, 'Een strijd op papier' in: M. Broersma en J.W. Koopmans ed., *Identiteitspolitiek* (Hilversum 2010) 19-29.

groeien. Geen wonder dat de kring van naaste medewerkers van de stadhouder zon op de publicatie van tegengeluiden. Van Heiden lijkt hierbij een prominente rol te hebben gespeeld door rechtstreeks of via tussenpersonen te onderhandelen met auteurs en uitgevers die bereid waren het Oranjegezinde kamp te ondersteunen. Welk aandeel had hij in het organiseren van de orangistische antipropaganda en hoe succesvol was hij?

Rijklof Michael van Goens (1748-1810) was een van de eerste sleutelfiguren met wie Van Heiden te maken had om een antipatriotse pers van de grond te tillen. De orangist Van Goens, geleerde en regent, had zich in het overwegend patriotsgezinde Utrecht gehaat gemaakt door onterecht bevonden beschuldigingen te uiten. Het nieuws over de vijandige behandeling van Van Goens hield Van Heiden bezig, zo blijkt uit zijn dagboeken.⁹ Lang is aangenomen dat laatstgenoemde en de griffier van de Staten-Generaal Hendrik Fagel de aanzet hebben gegeven tot de orangistische periodiek die Van Goens zou redigeren. Zij zouden dit hebben geregeld via een neef van Fagel, de muntmeester Nicolaas ten Hove, tevens een jeugdvriend van Van Goens.¹⁰ Volgens Ton Jongenelen nam Van Goens echter zelf het initiatief tot een Oranjegezinde periodiek. Via Ten Hove zocht en kreeg hij eind juli 1781 de instemming van de stadhouder, aldus zijn correspondentie. Daaruit wordt eveneens duidelijk dat Van Heiden zich onmiddellijk bereid verklaarde Van Goens te ondersteunen bij zijn onderneming en dat ook heeft gedaan.¹¹

Op 18 augustus 1781 verscheen in Den Haag bij Pieter Frederik Gosse de eerste aflevering van Van Goens' weekblad getiteld *Ouderwetse Nederlandsche patriot*, een veelzeggende aanduiding aangezien de tegenpartij meer en meer de benaming 'patriot' claimde. Herbergen, koffiehuisen en sociëteiten werden voorzien van gratis exemplaren, wat meteen argwaan opwekte bij de patriotten. Dit duidde op een rijke geldschieter.¹² Van Heiden schreef Van Goens onmiddellijk dat hij tevreden was over de eerste exemplaren, maar stuurde hem nadien ook met diverse suggesties bij wat betreft inhoud en stijl. Zo zou hij de pro-Engelse houding van de redacteur afzwakken, omdat hij begreep dat deze tegen de publieke opinie indruiste aangezien Engeland de oorlog was begonnen. Begrip voor de Engelse aanval ging zelfs de orangisten, die vanouds pro-Engels waren, op dat moment te ver.¹³

Het is lastig Van Heidens verdere bijdrage aan de nieuwe periodiek te reconstrueren. De communicatie erover verliep in het diepste geheim, door de reguliere postkanalen te mijden, te werken met stromannen en tussenadressen, kopij te laten overschrijven om handschriftherkenning bij drukkers te voorkomen en soms gebruik te maken van onzichtbare inkt en schuilnamen. Van Heiden noemde zich dan Kees Lam en Ten Hove en Van Goens tooiden zich met de pseudoniemen Jaap Kat en Joost Vos.¹⁴ Bovendien zullen er ongetwijfeld verborgen ontmoetingen zijn geweest, waarbij monde-

9- Van der Meer, *Van de prins geen kwaad*, 205.

10- Zie bijv. J.M. Peterse, 'Publicist voor Oranje. R.M. van Goens' in *De Ouderwetse Nederlandsche Patriot, Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 103 (1988) 182-208, aldaar 187-188.

11- T. Jongenelen, 'De Ouderwetse Nederlandse patriot' in: P. van Wissing ed., *Stooschriften* (Nijmegen 2008) 19-36, aldaar 19-22.
12- Peterse, 'Publicist voor Oranje', 191; *Missive van Petrus Hofstede etc.* (z.p. 1783) 3.

13- Peterse, 'Publicist voor Oranje', 188, 200-201; W.H. de Beaufort ed., *Brieven aan R.M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende II* (Utrecht 1886) 128, 135, 138, 153, 158, 238-240; Drents Archief (DA), toegangnr. 0185, Archief De Milly van Heiden Reinestein (1641) 1741-1949, waarin opgenomen het familiearchief Van Heiden Reinestein (1552) 1589-1886 (Archief VHR), inv. nr. 493 nr. 34 (correspondentie met Ten Hove).

14- Zie bijv. De Beaufort, *Brieven III* ('s-Gravenhage 1890) 81.

ling afspraken werden gemaakt. Ook in zijn dagboeken laat Van Heiden zich niet uit over zijn belang of bemoeienis met de 'Ouw. Patriot', zoals hij het blad op 13 december 1781 aanduidde. Hij maakte op dat moment slechts melding van het (achteraf gezien tijdelijke) staken van de productie door de 'schrijvers en drukkers (...), ontmoedigd door belemmeringen van allerlei soort die men hen in de weg legt.' Impliciet gaf Van Heiden hiermee aan op de hoogte te zijn van het feit dat er problemen waren. Er was inderdaad sprake van de drukker Gosse die wenste te stoppen vanwege patriotse *hatemail* en teruglopende inkomsten bij de 's-Gravenhaagsche Courant, gebrek aan kopij en stagnerende medewerking van Van Goens. Het laatste had te maken met de opname van antipapistische en anti-Franse stukken van nieuwe auteurs die Ten Hove had aangezocht. De libertijnse Van Goens moest niets daarvan hebben.¹⁵ Nog belangrijker echter was dat Hendrik Fagel zich tegen het blad had gekeerd, wellicht geschrokken van de mogelijke consequenties van de anti-Franse toonzetting.

Tegeltabelau met een keeshond. De keeshond was het symbool van de patriotten (Foto Wim Kluvers, collectie Drents Museum)

Van Goens besloot toch door te gaan met zijn blad in 1782. Hij ging in zee met nieuwe drukkers, distributeurs en tussenpersonen, met wie hij wederom uiterst omslachtig contact hield om de zaak discreet draaiende te houden. Eind maart 1782 kwam er een kink in de kabel toen een bijlage met brieven bij de *Oudermwetsche Nederlandsche patriot* slecht viel bij de Rotterdamse stadsregering. Deze legde de drukker van die dagen, de Rotterdammer Gilles Mosterd, een drukverbod op. Zowel Van Heiden als Johannes Olivier, degene die Van Goens' kopij overschreef, vond echter spoedig in de orangistische Haagse boekverkoper Johannes François Jacobs d'Agé een nieuwe assistent. Deze bezorgde Oliviers afschrift van Van Goens' kopij bij de Haagse drukker Johannes Rogatsnik, die het werk van Mosterd overnam. De weg van de drukproeven verliep in omgekeerde richting.

Een andere tegenslag eind maart was dat Ten Hove, die veel kosten van het blad voor zijn rekening had genomen, door overlijden wegviel. Van Heiden werd nu Van Goens' contactpersoon naar de stadhouder, die de redacteur financieel uit de brand wilde helpen. Van Heidens memoires tonen daarnaast aan dat de stadhouder zich door zijn kamerheer liet adviseren bij Van Goens' pogingen een lucratief ambt te verwerven. In november kreeg deze, ongetwijfeld via Van Heiden, een uitkering van 1200 gulden die later zou worden omgezet in een pensioen. In de volgende maand stopte Van Goens desondanks met zijn *Oudermwetsche Nederlandsche patriot* toen hij begreep dat het steeds lastiger zou worden zijn redacteurschap verborgen te houden. Van Heiden kon niet anders dan het teleurstellende besluit

15- Van der Meer, *Van de prins geen kwaad*, xlii, 215-216; E. Hagen, *Een meer of min doodlyken haat* (Nijmegen 2008) 87-91.

Stadhouderszetel uit 1762, gebruikt door Willem V wanneer hij bij bezoek aan Assen de Statenvergadering bijwoonde. De stoel is in 1969 gerestaureerd, in welk jaar ook het geborduurde wapen van de stadhouder is aangebracht (Collectie Drents Museum)

16- DA, Archief VHR, inv. nr. 493; Jongenelen, *De Ouderwetse Nederlandse patriot*, 22-32; Van de prins geen kwaad, 258; Peterse, 'Publicist voor Oranje', 196-199.

17- P. van Wissing, 'De post naar den Neder-Rhijn: een "mission impossible"' in: Idem ed., *Stooschrijven*, 37-58; Idem, 'De kwaadaardige bedrijven van Philippus Verbrugge (1750-1806)' in: C. van Heertum, *De andere achttiende eeuw* (Nijmegen 2006) 147-165.

18- Van Wissing, 'De post naar den Neder-Rhijn', 40, 312; Idem, 'De kwaadaardige bedrijven', 153.

lijkt met zorg te zijn gekozen. Dit moest dé opponent worden van Pieter 't Hoens *De post van den Neder-Rhijn*. Verbrugge kreeg voor zijn redactiewerk eerst 14 gulden per week, een bedrag dat eind 1782 werd omgezet in een jaarlijks pensioen van 900 gulden.¹⁷

Verbrugges redacteurschap werd (evenals dat van Van Goens) geheim gehouden, zodat zelfs orangistische medestanders zoals Johannes Olivier ernaar moesten raden. Het toont zowel de geslepen- als voorzichtigheid van Van Heiden, die alles in de hand probeerde te houden. Nogal raadselachtig schreef hij niettemin aan Van Goens dat de redacteur van het nieuwe blad dezelfde was als degene die eind 1781 anoniem het pamflet *Madretsa* op de markt had gebracht. Hierin had Verbrugge Van Goens als boerenbedrieger opgevoerd, wat Van Heiden toch niet zal zijn ontgaan. Hoe dan ook, voor Van Goens moet Van Heiden's mededeling een signaal zijn geweest, dat de Drentse drost meer van het nieuwe project wist en hem misschien duidelijk wilde maken voorzichtig te zijn. Van Heiden maakte zijn betrokkenheid bij het nieuwe blad in volgende correspondentie expliciet duidelijk aan Van Goens, aan wie hij schreef dat de redacteur van de 'P[ost] n[aar] den [Neder-]R[hijn].' hem had geraadpleegd over de productie van de eerste aflevering, maar helaas in het tweede nummer niets met zijn ideeën had gedaan. Dit weerhield Van Heiden er niet van onderwerpen voor volgende nummers bij Verbrugge aan te dragen. Helaas voor hen werd het redacteurschap van Verbrugge in oktober publiekelijk gesuggereerd door de tegenpartij.¹⁸

Wellicht door ervaring met de *Ouderwetse Nederlandsche patriot* wijs geworden werd in de eerste twintig afleveringen *De post naar den Neder-Rhijn* geen drukkersnaam vermeld. Olivier uitte in maart aan Van Goens het vermoeden dat het misschien om Jacobs d'Agé ging, maar dat was onjuist. In de afleveringen 21-50 zou als drukker Johannes de Groot in Den Haag worden opgevoerd en na hem Johannes Rogatsnik, die ook al de *Ouderwetse Nederlandsche patriot* onder zijn hoede nam. Vanaf aflevering 21 stond verder de boekhandelaar Thomas van Os in het colofon, maar volgens Pieter van Wissing was hij niet de uitgever. Duidelijk is in elk geval dat het om een kleine kring ging waarmee de orangistische voormannen zaken deden. Dezelfde namen keren immers steeds terug.

Van Heiden probeerde intussen de patriotse pers ook te dwarsbomen door censuurmaatregelen te bepleiten. Mede op zijn aandrang zette zijn zwager F.C.R. van Reede-Ginckel baron van Agrim graaf van Athlone in december 1782 een proces tegen de *De Post van den Neder-Rhijn* door. Athlone, sinds april 1782 hoofdschout van Utrecht, had al eerder geprobeerd het patriotse blad aan te pakken, maar zonder resultaat omdat de kritiek daarin onvoldoende gericht was tegen de persoon van de stadhouder en hierdoor er te weinig bewijslast voor een verbod was. Ook nu mislukte het proces voor de orangisten door te weinig bewijsmateriaal, waardoor een averechts effect werd bereikt. De grote publieke belangstelling voor het proces deed namelijk de bekendheid van *De Post van den*

accepteren. Hij had uiteraard allang geconstateerd dat de *Ouderwetse Nederlandsche patriot* niet het gewenste resultaat had gebracht. De oplage was blijven steken bij 700, terwijl Pieter 't Hoen met *De post van den Neder-Rhijn* boven de 3000 exemplaren kwam. In februari 1783 verscheen nog een laatste 'aanhangel'. Kort daarna werd Van Goens alsnog ontmaskerd als redacteur, maar dat deed weinig stof opwaaien. Gehaat was hij toch al bij de patriotten.¹⁶

Verbrugge en de volgende mislukkingen

Van Heiden Reinestein en zijn medestanders zullen al in 1781 hebben begrepen dat hun anti-patriotse geschut via de pers groffer moest zijn dan alleen de *Ouderwetse Nederlandsche patriot*, waarvan het succes op zich liet wachten. Het aanbod van de ex-predikant en broodschrijver Philippus Verbrugge (1750-1806) om begin 1782 een orangistisch weekblad te starten zal dan ook meer dan welkom zijn geweest. Vóór de publicatie van zijn eerste nummer van *De post naar den Neder-Rhijn*, op 28 januari, was hij met Van Heiden een overeenkomst aangegaan. Hierin beloofde Verbrugge, die eerder in patriotse geest had geschreven, zich voortaan voor de stadhouder te zullen inzetten. De titel van zijn periodiek

Neder-Rhijn alleen maar toenemen. Wel slaagde Athlone erin Pieter 't Hoen, wiens redacteurschap een publiek geheim was, te laten vertrekken uit het Utrechtse jachtgezelschap St. Hubert.¹⁹

Bij aflevering 81 (14 juni 1783) ging het mis met *De post naar den Neder-Rhijn*. Kritiek op de stadsregering van Gouda leidde tot een verspreidingsverbod in diverse Hollandse steden. Den Haag veroordeelde Van Os en Rogatsnik ieder tot onder meer een boete van 3000 gulden. We kunnen ons afvragen of zij deze hoge bedragen zelf hebben bekostigd. Verbrugge werd op 13 juli in Delft opgepakt. Hij ontkende eerst zijn bemoeienis met het blad, maar sloeg na enkele weken door. Hij kreeg dezelfde boete als Van Os en Rogatsnik opgelegd, maar bleef in het gevang toen hij weigerde zich bij het vonnis neer te leggen. Tevergeefs deed zijn familie een beroep op Willem V om hem vrij te krijgen uit het gevang. Dit duidt erop dat Van Heiden hem had laten vallen en op dat moment weinig heil zag in verdere samenwerking met Verbrugge. Het Hof van Holland liet laatstgenoemde in 1784 vrij na hoger beroep. In juni publiceerde hij nog een laatste aflevering van *De post naar den Neder-Rhijn*, waarna vele andere mislukte tijdschriften van zijn hand zouden volgen. Het eerste, in juli 1784, was *De hartloper van staat*, een blad waarbij de stadhouder hem nog financieel heeft ondersteund.²⁰

Halverwege 1783 was Van Heiden twee jaar niet in Drenthe geweest, volgens zijn dagboeken vanwege 'de publieke zaak en de ijver voor de dienst van Zijne Doorluchtige Hoogheid'. Behalve zijn reguliere taken als kamerheer duidde hij hier ongetwijfeld op zijn persactiviteiten. Vanaf 30 juni verbleef hij met zijn gezin weer in Laarwoud, waar hij het bericht ontving over het publicatie- en verkoopverbod door de Haagse magistraat van zowel *De post van* als *De Post naar den Neder-Rhijn*. De straffen voor Van Os en Rogatsnik achtte de drost buitensporig hoog. In Drenthe hoorde hij vervolgens over vergelijkbare verboden in Amsterdam, ook dat van de *Diemermeersche Courant*, een patriots blad van Jan Verlem, die tevens *De politieke kruyer* drukte. Het lijkt niet toevallig dat Van Heiden juist in deze tijd in Drenthe verbleef. Daar kon hij minder gemakkelijk met de orangistische persproblemen in Holland worden geassocieerd.

In november 1783 keerde Van Heiden terug naar Den Haag, waar hij de zaken 'meer in verwarring dan ooit' aantrof. De rest van zijn dagboeken, die steeds beknopter worden, vervolgen met informatie over zijn pendelen tussen Drenthe en Den Haag. In de winter van 1784-1785 nam zijn teleurstelling over de slechte orangistische oppositie tegen de patriotten dusdanig toe dat hij liever naar Drenthe ging om daar de rust te bewaren. Een van zijn laatste dagboek aantekeningen betreft de dagvaarding in 1785 van de patriotten Verlem en Hespe van *De politieke kruyer*, wat hem goed zal hebben gedaan.²¹ Het is onduidelijk of Van Heiden in de volgende jaren nog betrokken is geweest bij de ondersteuning van nieuwe orangistische periodieken en kranten. Zijn naam ontbreekt bijvoorbeeld bij de initiatiefnemers van de prinsgezinde *Geldersche historische courant* die Johannes Oliver in 1786-1787 op de markt bracht.²² Van deze krant zijn er ook geen exemplaren in zijn persoonsarchief overgeleverd, maar dit is een tamelijk weinigzeggend gegeven, omdat hierin exemplaren zitten van allerlei titels: neutrale, prinsgezinde en patriotse. Zo heeft Van Heiden afleveringen nagelaten van bijvoorbeeld de *'s-Gravenhaagsche Courant* en de *Vaderlandsche Bijzonderheden*, beide orangistisch, en tevens van de patriotse *Post van den Neder-Rhijn*.²³ Vooral de laatste titel zal hij goed hebben bijgehouden om op de hoogte te blijven van en te kunnen reageren op wat de patriotten over de stadhouder en diens partij beweerden. Verder is de kans groot dat hij de orangistische periodieken waarbij hij zelf betrokken was, heeft weggegooid om elke schijn van zijn bemoeienis ermee te vermijden.

Van Heiden heeft kort gezegd met lede ogen moeten aanzien dat het orangistische weerwoord op de patriotse pers weinig succesvol was. Middelen van een geheel ander kaliber waren nodig om Willem V weer in het Haagse zadel te helpen. Pas na het militaire ingrijpen van diens zwager, de Pruisische koning Frederik Willem II, kon de patriotten het zwijgen worden opgelegd. De meest prominenten onder hen zouden het land verlaten. Van Wissing gelooft niet dat Van Heiden en zijn Oranjekamp in de voorgaande jaren gecoördineerd te werk zijn gegaan om de patriotse pers het hoofd te bieden.²⁴ Samenwerking tussen de tijd-

19- Theeuwien, Pieter 't Hoen, 238-242; Jongenelen, 'De Ouderwetse Nederlandse patriot', 25-26.

20- Van Wissing, 'De post naar den Neder-Rhijn', 41-41; Idem, 'De kwaadaardige bedrijven', 153-157.

21- Van der Meer, *Van de prins geen kwaad*, 280-290; Van der Meer, 'Werk in uitvoering', 39.

22- R. van Vliet, 'Wy zyn immers Prinsluidjes met malkander' in: Van Wissing ed., *Stooschriften*, 129-145.

23- DA, Archief VHR, inv. nr. 550.

24- Van Wissing, 'De post naar den Neder-Rhijn', 54.

Theebusje, polychroom, met de portretten van Wilhelmina en Willem V, tweede helft achttiende eeuw (Foto Wim Kluvers, collectie Drents Museum)

schriften van Van Goens en Verbrugge zou ook uiterst moeilijk zijn geweest, aangezien het voor Van Heiden duidelijk was dat de orangistische schrijvers met wie hij te maken had geen vrienden waren. Geheimhouding van de projecten zou dan nog moeilijker zijn geweest. Van Heiden kon slechts roeien met de gebrekkige riemen die hem ter beschikking stonden. Toch valt niet uit te sluiten dat hij achter de schermen veel meer heeft geprobeerd te sturen dan ooit bekend zal kunnen worden.

Epiloog: de jarige stadhouder in 1788

Na de Pruisische interventie konden Van Heiden Reinestein en zijn orangistische geestverwanten weliswaar opgelucht adem halen, maar moesten ze hun macht nog wel zien te bestendigen. Op zaterdag 8 maart 1788 werd stadhouder Willem V veertig jaar. Het was zijn eerste verjaardag na de omwenteling in het voorgaande jaar. De orangisten grepen deze verjaardag aan om het herstelde stadhouderlijke bewind te bewieroken en de patriotten in de Republiek, die uiteraard voor het merendeel het land niet hadden kunnen verlaten, hun nieuwe plaats te wijzen. Van Heiden deed daaraan van harte mee, zo blijkt uit de verslagen over de verjaardagviering die de noordelijke pers presenteerde. Afgaand op de krantenberichten moeten de festiviteiten nergens in Drenthe zo uitbundig zijn geweest als in Zuidlaren, waar de drost vanuit zijn landgoed Laarwoud flink uitpakte. Van tevoren liet Van Heiden via de pers weten dat er justitieel zou worden opgetreden tegen alle onruststokers en baldadigheden in Drenthe. Zijn mededeling was vooral gericht op Meppel, waar de patriotten veel aanhang hadden gehad.²⁵

Het interieur van Huize Laarwoud te Zuidlaren. Datering tussen 1900 en 1910 (Foto R.H. Herwig, collectie Drents Museum)

Volgens de auteur die zijn verslag over de Zuidlaarder verjaardagviering in zowel de *Groninger* als de *Ommelander Courant* zag geplaatst, waren de inwoners van dit dorp zelfs in 'de donkerste dagen van oneenigheid en tweespalt' op de hand van de stadhouder gebleven. Ook nu hadden ze Willems geboortedag weer op luisterrijke wijze gevierd. In de vroege zaterdagochtend waren er bulderende kanonnen en klokgelui te horen geweest. Langs Laarwoud was er een parade gehouden van burgers onder de wapenen, aangevoerd door de oudste zoon van de drost, Lodewijk Sigismund van Heiden. Toeschouwers riepen voortdurend 'Hoezee, Vivat Oranje'. Het dorp was opgesierd met erebogen en andere bouwwerken. Een gedenkzuil was beschilderd met een zinnebeeld dat de gerechtigheid verbeeldde en onder het gezag stond van Willem V die bescherming genoot van de Pruisische adelaar.

25- *Ommelander Courant*, 4-3-1788.

Schotel, polychroom,
met een oranjeboom
en het opschrift 'Vivat
Oranje' (Collectie Drents
Museum)

Toeschouwers hadden bij het bewonderen van de nachtelijke verlichtingen gezegd dat zij op het platteland nog nooit zo iets fraais hadden gezien. Om middernacht was er vuurwerk geweest. In de herberg had Van Heiden de officieren van de schutterij ontvangen, die vrijwillig een kort gedicht over de dag hadden opgesteld en een wedstrijd hadden gehouden wie het beste vers kon schrijven.

De *Ommelander Courant* was in het najaar van 1787 speciaal opgericht om tegenwicht te bieden aan de *Groninger Courant*, die in de voorgaande periode alleen patriotsgezinde berichten had geplaatst. Door de omwenteling had ook laatstgenoemde krant de bakens moeten verzetten om te kunnen overleven. Dit deed de *Groninger Courant* met openlijke tegenzin, wat ook blijkt uit het nieuws over de verjaardagviering. Dit werd ingeleid met de boodschap dat de redactie de tot dan toe ingezonden stukken over de festiviteiten onverkort zou plaatsen om mogelijk ongenoegen van de auteurs over verkorting van hun teksten te voorkomen. Maar daarna volgt de opmerkelijke oproep nog toe te zenden stukken 'zoo veel mooglyk te verkorten.' Deze instructie had waarschijnlijk de gewenste uitwerking. In tegenstelling tot verschillende andere kranten in de Republiek keerde de verjaardag namelijk amper terug als nieuwsonderwerp in volgende afleveringen van de *Groninger Courant*.²⁶

Wie de relatief uitgebreide berichtgeving over de verjaardagviering in Zuidlaren in de *Groninger kranten* heeft geregeld, valt waarschijnlijk niet meer te achterhalen. Dat de Drentse drost ook hierbij de regie in handen heeft gehad, lijkt echter buitengewoon aannemelijk. Als geen ander wist hij hoe belangrijk het was de media naar zijn hand te zetten. Doordat in de gedrukte pers in de voorgaande jaren oppositionele standpunten te vinden waren geweest, zal het lezende publiek niettemin op zijn hoede zijn geweest. Iedereen begreep dat alle nieuwsbladen die na de herfst van 1787 van de persen rolden, 'gelijkgeschakeld' waren en dat het nieuws hierin met andere woorden volledig oranje gekleurd was. Wat zal Sigismund van Heiden Reinestein hiervan hebben gesmuld.²⁷

26- *Groninger Courant* en *Ommelander Courant*, 11-3-1788; J.W. Koopmans, 'De verjaardag van stadhouder Willem V in 1788 als politieke manifestatie in de pers' in: Idem en W. Thomas ed., *Propaganda en spektakel* (Maastricht 2010) 93-115, aldaar 106-109.

27- Met dank aan Rolf Nijmeijer die in het kader van zijn Honours College-onderzoeksstage (Rijksuniversiteit Groningen) materiaal aandroeg voor dit artikel.